

Slobodna Dalmacija 20.02.2011.

Don Ivan Bili : Na Lovrincu sam vidio na tisu e žrtava komunizma

Zaklju io sam to po veli ini jama koje sam kao 19-godišnjak video, kaže don Ivan, jedan od rijetkih svjedoka komunisti kih zlo ina koji su se doga ali nakon odlaska fašista i nacista

- Došli smo mi sjemeništarci u pratnji sve enicima na groblje Lovrinac na Mrtvi dan, dakle u studenome 1945. godine blagoslivljati grobove i moliti za pokojnike. A kako se stalno govorilo o ljudima koji su nestajali na splitskom groblju, ak i o dvadesetorici mojih sa **Studenaca**, kazao sam don **Jakovu Marovi u** da me zabolio želudac, kako bih prošvrljao malo okolo, bio sam znatiželjan 19-godišnjak. I kad sam povirio iza jednog brijege, a to bi bilo sjeverno od nove zgrade mrtva nice i isto no od stare gdje je sada uprava, moj sinko...

Vidio sam **tri masovne grobnice, duge izme u 120 i 150 metara, široke oko etiri metra**, na njima nasuto zemlje oko metar i pol. Tu su neko bile podzidane njive. Ondje i danas leže ostaci, **mogu e i do desetak tisu a ljudi koji su od listopada 1944. pa do polovice 1946. dovo eni iz cijele Dalmacije i ubijeni** bez su enja – kazao nam je msgr. **Ivan Bili** (84), sve enik splitsko-makarske nadbiskupije izvrsnog pam enja, kojeg smo posjetili u rodnim Studencima, gdje živi u sve eni koj mirovini.

Jedan je od rijetkih svjedoka komunisti kih zlo ina koji su se u Splitu dogodili nakon protjerivanja fašista i nacista, najve im dijelom nad civilima i pripadnicima vojske NDH. A u doba Drugog svjetskog rata nagledao se zlo ina svih zara enih strana. Na to mjesto vratio se nekoliko mjeseci poslije, na Cvjetnicu 1946. godine, kad se zemlja slegla, pa je nastala rupa. Nakon toga teren je nasut i poravnat, posa eni su empresi, a zatim podignute grobnice na kat, kako više nitko ne bi istraživao što je ispod.

- Lovrinac je bio daleko od grada, par kilometara uokolo nije bilo ni ega. U Split su se zarobljenici dovozili brodom, slijedilo je ispitivanje na Gripama ili Roku, a zatim u logor koji je ostao od Talijana, a bio je kod današnje bolnice na Firulama. Kraj je bio na groblju. **Dvadesetica bi iskopala rupu, skinula sve sa sebe, onda bi ih postrijeljali i doveli druge koji bi ih zatrpani i iskopali sebi rupe**. Prije nekoliko godina pokazivao sam našim ljudima iz Zagreba to mjesto na Lovrincu, kad jedan prolaznik uje i do e k nama. Bio je Stobre anin, a imali su posjed na Duilovu, ispod groblja. Ispri ao nam je kako mu je a a govorio da su dvije godine svake no i s ovog mjesta odjekivali pucnjevi.

I naši šoferi koji su poslije vozili zemlju svjedo ili su o pustim kostima koje su ispadale iz nasipa. Postoje svjedo anstva, ali tko je smio pisnuti... Ode glava. Ali ljudi nema, **180 je samo Neori ana nestalih**, a gdje su druga mjesta, nema sela bez žrtve. Za vrijeme rata komunisti ki zlo inci su bacali u jame sve koji bi ih krivo pogledali, a iza rata je Lovrinac bio glavno stratište – navodi don Ivan Bili, koji je, nakon što je javno progovorio o lovrićima kim žrtvama, prije dvije godine bio pozvan na obavijesni razgovor u splitsku policiju.

- etiri sata su me snimali, pa kako su mi rekli, sve proslijedili Državnom odvjetništvu. A onda šutnja, niko ništa. Kad sam prvi put progovorio, po eli su me zvati na telefon u jedan, dva po no i, prijetiti i govoriti svakakve gadosti, ali šta da se radi. Istina mora iza i na vidjelo, mora radi obitelji tih žrtava koje su zaslužile da se zna gdje su im pokojnici. A valjda je dosad velika ve ina po initelja pomrila, njihove obitelji koje nemaju s tim ništa svakako bi trebalo pustiti na miru. Ve ina naloga za strijeljanja nakon rata dolazila je iz ku e pakla, Ville Shiller, u kojoj je najprije stolovao Tito, a nakon oslobo enja Beograda, Vlada NR Hrvatske, dakle **Vladimir Bakari i Vicko Krstulovi**.

Bio je to plan Partije da se unište neprijatelji i to ne oni s oružjem, nego klasni, a ostalima da se utjera strah u kosti. Bez su enja, bez ikakvih dokumenata, jame i takva užasna mjesta razasuta su po cijeloj Dalmaciji, na žalost, **Hrvati su potpisivali naloge za ubojstva Hrvata** – kaže don Ivan Bili, kojeg su stradanja ljudi u Drugom svjetskom ratu pratila na svim putovima. Obitelj mu se prije Drugog rata sa Studenaca preselila u Kukujevce u Srijemu, gdje mu je otac bio bogati trgovac. Partizani su mu oca vodili na strijeljanje, a spasio ga je partizanski kapetan, Srbin, kojeg je prije toga njegov otac pustio iz zatvora.

Mali Ivan s 12 godina je odlu io postati sve enik, te je otišao u splitsko Sjemenište, a iz gimnazijskih dana rado se sje a profesora ire Gamulina kojeg su strijeljali Talijani, a nakon toga i zatvorili Sjemenište. Školovanje je nastavio u Travniku, gdje je preživio pokolj izbjeglica.

- **Travnik** je bio pun izbjeglica kad su ga osvojili partizani. Osam dana su pretraživali ku e i ubijali svakog tko nije mogao dokazati da je lan te obitelji. **Mrtvih je bilo oko dvije i po tisu e**, a nas su izveli da ih ukopavamo, to je bilo strašno jer su tijela ve bila uko ena. Iz Travnika sam otišao u Mostar, tamo opet do eka borbe i ulaz partizana, pa sa studena kim partizanima prošao pored samostana na Širokom Brijegu par dana nakon **pokolja dvanaest franjevaca, a iz hercegova ke provincije ubijeno je 66 fratara**, najve im dijelom 1945. godine.

Život sve enika u tim prvim godinama pora a nije vrijedio ništa, ubijeno ih je više od 600, moglo ih se upucati bez da itko odgovara, a stisak je popustio tek od 1948., kad su se komunisti me usobno zaratili zbog Informbiroa – sje a se don Ivan, koji je unato dobro imao odnosima s komunistima 1964. dospio u makarski zatvor jer je prigovorio školi u Ri icama što ženska djeca gotovo gola vježbaju po selu, umjesto u zatvorenom prostoru.

– I doveo me jedan udbaš kojeg sam poznavao SEnD jasno 60 godina sam sve enik na ovom podru ju zadužen za sve enike, i ispituje me kako je. Ja njemu bez straha kažem: "Lipo mi je. Ništa ne radim, spavam koliko o u, itam šta me volja, milicija me uva, a dobro mi do e radi reklame!" A šta u, jad okreni na šalu, ne daj da te slome!

Damir ŠARAC
snimio Branimir BOBAN / CROPI

Žrtve

- Kako sam došao do brojke od desetak tisu a ubijenih? Najprije, zbog veli ine zemljanih nasipa na Lovrincu, a u gotovo dvije godine uli su se pucnji svake no i ondje. Poznata je i injenica da je iz gotovo svake dalmatinske obitelji koja nije bila komunisti ka netko stradao, bilo u jamama, bilo u strijeljanjima nakon rata. A **u policiji sam video popis od 1600 imena u knjizi broj 7, što zna i da postoji i prvih šest s otprilike istim tolikim brojem žrtava u svakoj** – veli don Ivan.

Iskaz je to an

Iskaz i svjedo anstvo don Ivana Bili a koje donosite sasvim su u redu, s time da brojke koje iznosi mogu biti preuveli ane, ali i realne. Tek iskapanja mogu pokazati stvarne žrtve stradanja u Splitu, u kojem je na Firulama bio jedan od glavnih sabirnih logora u koje su dovo eni ljudi s podru ja cijele sjeverne Dalmacije. Postoje popisi ubijenih, ali su nepotpuni, i samo bi temeljito istraživanje moglo pokazati što se dogodilo na Lovrincu – komentirao nam je dr. Vladimir Geiger iz Hrvatskog instituta za povijest, uz prof. Matu Rupi a, prire iva knjige dokumenata “Partizanska i komunisti ka represija i zlo ini u Hrvatskoj od 1944. do 1946.

- Dalmacija”, koja e biti objavljena ovog prolje a. Nedvojbeno, masovne i pojedina ne likvidacije bile su nelegalne i prema op im civilizacijskim, doma im i me unarodnim zakonima, a ubijanja bez su enja i utvr ivanja individualne krivnje nerijetko se izvode na neprimjereni i okrutan na in – zaklju uje, dodaju i kako e knjiga Instituta donijeti sve dostupne popise i dokumente o likvidacijama.

Ustaše

Ustaše sam prvi put vidio na Studencima 1942., kad sam otišao iz Splita. Evo ti jednom 150 ustaša u selo, tražili da ih nahranimo. Kad oni pokupe dva Srbina: jednog smo zvali Škubic, bio je patuljast rastom, a kre io je po ku ama i spavao u stajama, i jednog momka od dvadesetak godina koji je radio u mlinu. Nedaleko od sela su ih zaklali ni krive ni dužne. E tada se u meni nešto srušilo, teška žalost me uhvatila... A u Kukujevcima su bili jedni baka i deda Židovi. Uli smo da su ih odveli ustaše i ubili ih. Promislio sam: kakva ste vi vojska kad na njih stavljate ruke – sje a se msgr. Bili .

Pomo izbjeglicama

Don Ivan je bio župnik u Grabovcu, Ri icama, tajnik i rektor Bogoslovije, na splitskom Kmanu je izgradio crkvu u župnoj ku i 1966., a zatim bio župnik Aržana 36 godina. Poznata su njegova humanitarna djela, osobito u Domovinskom ratu, kad je u Aržanu, Svibu, Voštanima, Podzavelimu i Kazagincu zbrinuo stotinu izbjegli kih obitelji. Dopremio je 50-ak tona hrane, prikupio više od 700 tisu a njema kih maraka pomo i, prije osam godina izgradio i opremio ku u obitelji Tuškan s desetero djece u Zadobaru kod Karlovca, a bilježnice su mu pune potvrda o slanju paketa i uplatnica siromasima do danas kad živi vrlo skromno kao i cijelog života.